

Utcabeliek

Az az idegen, aki bizonyos házszámot keresett, csak egy ház előtt volt biztos a dolgában, mert ott cégtábla jelezte a verébfészkekkel teli, csiripelő eresz alatt, hogy abban a házban Kovács Ferenc asztalos lakik. Másutt még a házszámok sem nyújtottak útmutatást, mert ha voltak is ilyenek, úgy elrozsdásodtak a sok esőtől, hogy alig lehetett pontosan látni. Annak a kis utcának, mely vagy húsz házból állt, külön neve sem volt, két másik utcával együtt ugyanis Tisztviselő telepnek nevezték el a falu előljárói még a század elején, amikor elhatározták a megnövekedett lakosság számára a telepítést, így a házszámok 1-től 100-ig terjedtek. Ez a telep onnan kapta a nevét, hogy az első házhelyigénylők és házépítők tisztviselők voltak: tanítók, hivatalnokok, vasúti felvigyázók, jegykezelők, tehát olyanok, akik számára a vásárlás nem okozott nagy gondot. Ez a három utca olyan faluszéli libalegelő helyén épült, ahová az Új soriak kiengedték jószágaitak legelni. Valóságos paradicsom volt ez nekik, mert a mélyebben fekvő részeket víz borította, ahol szomjukat csillapíthatták, és árnyékra is letek a perzselő napsütés elől. Most ettől a lehetőségtől az Új soriak elestek bosszúságukra. Később majd egy másik telep is létesült ettől délebbre, mely a Vásár térig ért, és a Rokkant telep nevet kapta. Nyugat felől mindkét telepet a vasúti töltés határolta, így ott gyakran lehetett vonatzakolatást és füttyögést hallani a gyerekek nagy öröme. De a gyerekek számára az is örömet jelentett, hogy a szőlőskertekből, melyek a vasúti töltésen és vágányokon túl terültek el, a gyalogosan hazafelé tartó gazdáktól, vállukon és kezükben tele kosárral, almát, sárgabarackot és szilvát lehetett kérni és kapni.

Ahogy elkezdődött az építkezés, egyre többen igényeltek házhelyet, így lassan a téglából épültek mellé alacsonyabb és szerényebb kivitelezésű vályogházak is kezdtek sorakozni a tanyasi gazdák falura kívánczó gyerekei számára. Ilyen

ház volt az is, ahol Kovács Ferenc lakott családjával. Ő még legénykorában bérelte ezt a házat, és a gazda engedélyével egy nagy kamrát alakított át műhellyé. Sokgyerekes, szegény családból származott, így a csekély anyagi támogatásból nem futotta, hogy szerszámokat vásároljon. Ezért kénytelen volt a szerszámait maga elkészíteni, ahogy tudta. Keserves indulás volt ez a pályán. Múltak az évek, és még 28 évesen is legényként éledegélt. Kocsmába nem járt, mint a többi legény, és bálba sem, pedig elég jól tudott táncolni, nénejeinek köszönhetően, akik megtanították rá. Aztán úgy adódott a sorstól, hogy összeismerkedett a házigazda egyik lányával, Amáliával, aki akkor a 19. évében járt, és az akkori szokások szerint éppen ideje volt, hogy férjhez menjen. Néneje ezt már jóval előbb megtették, de neki csak nem akadt kérője. Az a gazdalegény, akit kedvelt, hosszas levelezgetés után meggondolta magát, és mást vett el, miután fényképét visszaküldte. Nyilvánvalóan nem találta alkalmasnak Amáliát a nehéz paraszti munkára: kapálásra, marokszedésre, jószágetetésre, piacozásra. Amália elkedvetlenedett, és szülei cselédnek adták egy városi úri családhoz. Ott aztán Amália megtanult jól sütni, főzni, és még a szerelmi élet egyszerű, mégis titokzatos formáit is elsajátította. Így fölvertézve érkezett vissza kétévi szolgálat után a tanyára, szüleihez. Vasárnaponként bálba járt, és még családanyaként is büszkén emlegette, hogy a lányok közül ő tudta legjobban a kólót, a szerb körtáncot jární. Előtte moziba ment. Igen szerette nézni a filmeket. Pénzt erre csak nehezen tudott összekaparni. Nagybátyja a pénzkérést azzal utasította el: – Muzisoknak nem adok!

A házigazda piaci napokon ellátogatott a falusi házához is, és ilyenkor Amáliát is magával vitte. Kovács Ferenc nem nagyon örült ennek a látogatásnak. Végül mégis beletörődött a sorsába, és a nála hét évvel idősebb és már családos nénejének az unszolására udvarolni kezdett Amáliának. Vé-

gül elvette feleségül. Noha a kapcsolatuk egyik részről sem volt szerelmi, a házasság mégis tartósnak bizonyult. Pénzük szerény lakodalomra tellett, ám rezesbanda szolgáltatatta a zenét. Az esküvő után hazafelé tartva a báméskodó Új soriak közül valaki elkiáltotta magát: – De szép a menyasszony! Az első éjszakán az újdonsült menyasszony jóval tapasztaltabbnak bizonyult házastársánál. Ezt az is bizonyítja, hogy csak két nap múlva fényképezkedtek le az újra menyasszonyi és vőlegényi öltözékben. A fényképen Ferenc ugyancsak elérzékenyültnek látszik, Amália viszont fölemelt fejjel, önérzetesen, büszkén és összepréselt szájjal néz előre.

Kovács Ferencnek eleinte sok munkája akadt. Ezzel el is dicsekedett anyjának, aki így hűtötte le lelkesedését: – Új szita szögön függ, később pedig az ágy alá kerül. A jóslat, sajnos, beigazolódtott. De addig még sok idő telt el. Két segéd és egy inas is dolgozott már a műhelyben, mely addigra jól el volt látva mindenféle szerszámmal: két gyalupad is volt benne, többféle fűrész, melyek egy falból kiálló nagy vasszögön lógtak, gyaluk, vésők, kalapácsok, caligrán, vinkli, colostok, cirkli, smirgli, fogók stb., a sarokban pedig egy háromlábú kisasztalon négyszögletes terméskő hevert egy félig vízzel teli vályúban, ahol a kicsorbult vésőt és gyaluvasat élesítették; fölötte a polcon festékesdobozok sorakoztak, és ecsetek (ezt úgy hívták, hogy pemzli), festékpорок papírzsákokban, cinkvajsz, firnajs, spiritusz és más kellékek a festéshez. A műhelyben a művelődéshez szükséges irodalom sem hiányzott, a mestergereenda és a mennyezet közötti keskeny hézagban ugyanis a Gárdonyi írta Göre Gábor-kiadványok lapultak, igaz, porosan, de gyűrött lapokkal, annak jeléül, hogy olvasták őket. A műhelynek csak egy kis homályos ablakán jött be világosság. A padlót nem söpörték, így mindenütt faforgács és fűrészpor borította, meghitt szagot terjesztve. Kovács Ferenc az asztalosság magyar szakkifejezéseit nem ismerte, csak a németet, mert ezt hallotta egykori mesterétől. Szerette ezeket a németből magyarított szakkifejezéseket – mint a rajbol, a slajfol – hangoztatni. Meg volt róla győződve, hogy a német a világ első és legkiválóbb nemzeté, a magyar pedig mindjárt utánuk következik. Így az első világháborús vereség ugyancsak lesújtotta. Bátyja elesett Doberdónál, s ha rá gondolt, ezt dúdolta: – *Síromra nem borul senki, sen-*

ki, aki él... Magyar népdalokat nem ismert, csak kuplékat, slágereket és az ún. magyar nótákat, melyeknek csak az érzelgős és bugyuta szövege volt magyar, a mézes-mázás dallama már kevésbé. Ha néha jókedve támadt, eldalolta kedvenc számait: *Peti, Peti, Csehben jártam vacsorázni, / Hallgattam a katonazenét. / Kit láttam ülni a szobalány ölében? / Mint a, mint a trombitást. / Oly szép ember, oly csodás, / Ha bumbardóba fúj, / A szívem lángra gyúl.* Aztán ezt: *Legyen a Horváthkertben Budán, / Szombatn este fél nyolc után, / Mikor az első csillag kigyúl...* Meg ezt: *Nótás kedvű volt az apám... Gyere, Bodri kutyám...*

Kovács Ferenc piaci napokon bement a faluba, hogy az anyagbeszerzést elvégezze. Ilyenkor meglátogatta sógorát, aki a Fő utcában lakott, ahol a piacot tartották. Néha órák hosszat tárgyalták a helybeli és nagyvilági eseményeket az újsághírek nyomán. Ilyenkor a piacon is megfordult, sült kolbászt vásárolt magának, és ott helyben fogyasztotta el nagy élvezettel. Ujjai közt csak úgy csorgott lefelé az olvadt zsír. Haza ebből sohasem vitt feleségének és gyerekeinek. Visszatérve a műhelybe, ellenőrizte a munkát, mely kora reggeltől késő estig tartott. Tavasztól télig mezítláb dolgoztak kék kötényben, kiskabátban vagy anélkül. Télen egy dobkályha szolgáltatotta a meleget, estelente meg a világosságot egy petróleumlámpa.

Az egyhangú életben olykor vidámság is akadt. Egyszer ugyanis egy utcabeli szalajtós legény oldalgott be a műhelybe, mert a gazdaasszony a faaprítás után elküldte oda, hogy forgácsot hozzon a tűzgyújtáshoz. Ez a legény élt-halt a cigarettáért, a segédek tudták ezt, és egy hatalmas cigarettát sodortak neki, de előbb még a dohány közé, a közepébe puskaport szórtak, melyet egy vadászpuskába való töltényből szedtek ki.

– Nesze, koma, ez a kis gari – mondták szívélyesen –, szíjad egészséggel! – és a legény szájában lógó cigarettát meggyújtották egy gyufaszállal.

Szívtá a legény, szívtá a cigarettát nagy élvezettel, hálásan nézve a segédekre, egyszer csak a cigaretta elkezdett pattogni, durrogni és szikrázni, mint a csillagszóró a karácsonyfán, ha meggyújtják. A legény rémülten meredt rá, végül kiköpte a cigarettát, és kiszaladt a műhelyből anélkül, hogy forgácsot vitt volna magával, a segédek hahotája közepette.

Máskor meg az történt, hogy olyan vendég érkezett hozzájuk a műhelybe, aki nem volt ugyan szalajtós, de csak hátráltatta a munkát szószátyár beszédével. Be nem állt a szája, s a segédek unták már a tudálékos fecsegését. Őt is jól ismerték, mert többször megfordult a műhelyben. Úgy látszik, ráért. Kuzmicsnak nevezték, és egy alacsony termetű borbély volt. Ennek az volt a szokása, hogy miután elfáradt a lelkes és hosszadalmas előadástól, egy ideig elfoglalta helyét a székében, hogy kipihenje magát egy kicsit, aztán újból föl pattant, és állva folytatta azt, amit azelőtt abbahagyott. Az egyik segéd ekkor, mint akinek sürgős dolga van, mögéje settenkedett, és igen óvatosan elemelte Kuzmics székét a helyéről, helyére pedig egy félig vízzel teli mosdótálat helyezett el, s mikor a borbély ismét le akart ülni, ebbe a mosdótálba pottyant. Égtelenül káromkodva és méltatlankodva tápázkodott föl, fenekéből csöpögött a víz, és köszönés nélkül elhagyta a műhelyt. Kovács Ferenc szemtanúja volt az eseménynek, de nem szólt egy szót sem, és nem kísértc ki a vendégét, mint ahogy a kuncaftokat szokta.

De baj is akadt éppen elég. Az egyik az volt, hogy Kovács Ferenc sehogyan sem tudott szót érteni anyósával. Egy szóváltás alkalmával addig fajult a dolog, hogy hirtelen támadt haragjában oldalba találta ütni anyósát.

– Takarodj a házunkból! – kiáltotta fölháborodottan az anyós, és Ferenc lehajtott fejjel elkullógott otthonról.

Nénjéhez ment, aki két házzal odébb lakott egy nemrég épült kis házban két gyermekével és kőműves férjével. Kovács Ferenc szeretett hozzájuk járn, mert ott nyugodalmat és vigaszt lelt bajaira. Két napig maradt ott. A harmadik napon aztán eljött érte a felesége, és hazahívta.

– Hát hazamehetek? – kérdezte Ferenc aggodalmasan.

– Gyere, no, Feri, anyám úgysincs nálunk, kiment a tanyára.

De más baj is akadt. A nagy gazdasági válság idején ugyanis egyre csökkent a megrendelés, a munka, és ha a segédekét kifizette, alig maradt valami a bevételből, úgyhogy a segédekét el kellett bocsátania. Kovács Ferenc akkor már mindenkit jól ismert az utcában – név szerint is. Velük szemben, kissé oldalt Bánfiék laktak egy magas házban, melynek a homlokzatára ezt rakták ki a kőművesek: Annalak. Ennek a hival-

kodó dísznek azonban nem sok foganatja lett, mert gyerek csak nem akart születni. Bánfi urat bántotta, pedig pénz lett volna hozzá elég, Bánfi ugyanis pályafelvigyázó volt a vasútnál, s ez az állás elég jó fizetéssel járt, s helyét még a hatalomváltás után is megtartotta, mert jól tudott szerbül, az állam nyelvén. Az utcában több vasutas is lakott, s mikor a hatalomváltás után esküt kellett tenni az új államra, megkérdezték Bánfi urat, hogy mitévők legyenek?

– Tegye mindenki azt, amit jónak lát! – háritotta el magától a felelősséget Bánfi úr.

A többi vasutas rajta kívül így nem esküdött föl az új államra, és ezért elbocsátották őket állásukból. Ettől kezdve haragudtak Bánfira, de ő nem sokat törődött ezzel. Élte a maga külön életét, s mint büszke evangélikus ember a katolikusokkal nem szívesen barátkozott.

Az utcában még egy téglaház épült. Ezt is jó állású vasutas építtette, akit Kövecsinak hívtak. Ő nem élte meg a hatalomváltást, s özvegy felesége nyugdíját elveszítvén arra kényszerült, hogy házát eladja. A házat egy dobrovoljac vette meg, aztán hamarosan bérbe adta a csendőröknek. Ezek a szálas és nőtlen legények – öten, hatan voltak – szabad idejükben, csörtögő kardjuk nélkül egy nagy és súlyos vasgolyóval a súlylökést gyakorolták az udvaron, ügyet sem vetve arra, hogy a drótkerítésen át gyerekek bámulják őket. Kövecsiné pedig egy másik özvegyasszonyhoz költözött lakóként. Pénze egyre fogyott, és amikor már enivalóját sem tudta kifizetni, zsírszódát ivott.

A többi ház mind alacsonyabb volt, és vályogból épült. Ezeket a kisebb jövedelműek építtették: tanítók, községközi alkalmazottak, vasúti jegykezelők, tanyasi gazdák stb. Az utca egyik végében a jól megtermett és magasra nőtt Nagy György gazda lakott, terebélyes feleségével és egyetlen lányával, akit egy gépészhez adott feleségül. Őt csak Krumpli Gyura néven ismerték, nyilván vaskos orra miatt. Udvarában a kútágas és a szekér mellett eke, borona hevert a homokos földön. Mint a többiek, tőle dinnyét vásárolt Kovács Ferenc is. A másik sarki házat az öreg Bladen foglalta el szintén terebélyes feleségével, lányával és vejével. Igazi neve Mladen volt, s a fiatalabb utcabeliek Bladen bácsinak szólították. Azt beszéltek róla, hogy veri a feleségét. Egyszer, mikor szénaboglyát raktak ketten Lyubicával az

udvar végében, az asszonyt fölküldte a boglya tetejére, hogy ott egyengesse el a szénát, ő pedig a villára szúrt szénacsomót fölnyújtotta neki, Lyubica azonban nem tudott olyan gyorsan dolgozni, ahogy az ura szerette volna, és az az üres vasvillával ösztökélte jobb munkára. Mladen a vejével is keményen bánt, s az egy téli napon úgy megfázott, hogy kínjában a fejét verte a kemence oldalába, aztán hamarosan meghalt. Mladen a lovaival is keményen bánt. Egyszer az utcabeli gyerekek arra lettek figyelmesek, hogy Bladen bácsi leugrik a bakról, a két ló elé áll, és öklével az álluk alá bökdös, majd újra a bakon terem, erős bal kezével megrántja a gyeplőt, a jobb kezében tartott ostorral lovai közé csap, és elkiáltja harsányan magát:

– Baandi, Szuultán! – a két nagytermetű ló erre nekiiramodik az útnak.

Az utca közepén Bánfiék házán és a csendőrökén kívül még egy rolós ablakú ház is volt. Ezt Berta tanítónő építtette, de csak vályogból. Ő száraz, sovány vénkisasszony maradt öreg korára is, és arról volt nevezetes, hogy ha végigkopogott az utca téglával kirakott járdáján, egy nyeles vaspálcát szorongatott a markában, melyet sétabotként használt. A gyerekek, ha találkoztak vele, némi tisztelettel és féltékeny köszöntötték, mert mindig szigorúan nézett rájuk. Úgy látszik, hosszú tanítóskodása alatt elegendő pénzt gyűjtött össze, hogy még egy házat építtessen egy előkelőbb, parkosított helyen, s leginkább ott szeretett tartózkodni, a régi házát pedig kiadta bérbe Sztevánóéknak. Sztevánov vasutasként jól keresett, négy gyereke volt: három fiú és egy lány. A lányt Jelenának hívták, a fiúkat pedig Nikolának, Lyubisának és Pájónak. Házuk mindig zajos volt, és vidám, mert a rádiójukat hangosra csavarták. Kovács Ferenc kisebbik fia, a Karcsi gyerekek, igen szeretett a Sztevánov fiúkkal játszani, mert azok jól tudtak magyarul, és azt sem bánta, hogy a játékban rendszerint ő húzta a rövidebet. Meglepő, hogy Mladen nemigen állt szóba Sztevánovval és a többi utcabeli szerbvel sem, helyettük inkább a magyarokhoz húzott. Ha csak tehette, átment Vincéékhez. Ott félig törökülésben foglalt helyet egy sámlin a földes aljú konyha sarkában, és kedvére pipázott, éppen úgy, mint Vincéné is, és beszélt, mesélt hányatott életéről, mert még Dél-Amerikában is megfordult. Hogy honnan tudott ilyen jól magyarul – rejtély.

A többi házban horvátok, szlovének és olyan szerbek laktak, akik – mint a csendőrök – nemigen barátkoztak a magyarokkal, vagy azért, mert nem tudtak magyarul, vagy ellenszenv miatt. Négy-öt kisebb ház gazdája csekély jövedelmű földművelésből tartotta el családját. Róluk Kovács Ferenc csak így szólt: Azok a tanyasi parasztok! Azok valóban tanyasiak voltak, onnan költöztek ugyanis az utcába, a sivár tanyasi életből menekülve. Kovács Ferencnek megvolt rá az oka, hogy haragudjon a parasztokra, kezdő asztalos korában ugyanis, amikor még alig akadt munkája, mindenfélét elvállalt, ami leginkább javításból állt. A tanyasi gazda szekereivel kivitte a tanyára, hogy ott megjavítsa az ajtót, beüvegezze az ablakot, vagy átfesse a kopott bútorokat. Ezért Kovács Ferencnek szerszámokat és festéket is magával kellett vinnie, és még egy tábla üveget is. Ez így rendben is lett volna, csak hogy fölöttébb sértette a mesteri hiúságát, önérzetét, hogy éjszakára az istállóban adtak neki szállást és fekhelyet. Most ismét csak javítanivaló munkája akadt, az sem sok. Így más mesterségek dolgait is próbálgatta: kocsikereket gyártott, dézsát és hordót, sőt abroncs és mérleg készítésébe is belefogott. Végül arra adta a fejét, hogy beálljon zsákolónak egy cséplőgéphez. Meggörnyedt, haja őszülni és gyérülni kezdett. Csalódás érte fiai részéről is, mert nem lettek olyan erősek, hogy a nehéz asztalosmunkára alkalmasak lettek volna. Ha Feri hazahozta a bizonyítványát, mely csupa kitűnőkkel ékeskedett, szótlanul aláírta, és gyorsan visszaadta fiának. Nem úgy Amália, aki nem vesztette el a reményt, hogy fiaiból urat neveljen. Napszámba járt szőlőt kötözni, s azzal dicsekedett a szegről-végről rokon Péterinének, hogy Feri középiskolába akarja járattatni. Péteriné erre fölhúzott orral csupán annyit mondott:

– Csak az járassa középiskolába a gyereket, akinek tele a bukszája.

Az ő pénztárcája ugyanis mindig tömött volt a fűszerpaprika termesztésének köszönhetően, és így könnyen járatta fiát a középiskolába. Csak az volt a baj, hogy a Pista gyerek nem szeretett tanulni, bukdácsolt, s végül ki is maradt az iskolából.

Feri azonban jól megállta a helyét: kitűnő tanulmányi eredménye miatt nemcsak hogy tandíjmentességet élvezett, hanem még különdíjban is részesült – anyjának büszkeségére és nagy örömére.